

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

Заможський Андрій
директор ГО «Асоціація дослідників
європейських цінностей в освіті» (AREVE)

Проект фінансується Європейським Союзом. Погляди та думки, висловлені в цьому матеріалі, є виключно позицією автора(ів) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу, Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) або Італійського національного агентства INDIRE. Європейський Союз, EACEA та INDIRE не несуть відповідальності за зміст цього матеріалу.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union, EACEA or INDIRE. Neither the European Union nor the granting authority EACEA and INDIRE can be held responsible for them.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

1. Історія питання

Історія виникнення та розвитку злочинності
— це, по суті, частина історії людської цивілізації.

Розуміння злочинності і механізми покарання
змінювалися разом із нашими законами, моральними
нормами та технологіями.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

1. Історія питання

В'язниця

**(за різними версіями, від нім. turm, або від ін.-тюрк. * türmā -
«темниця», тат. törmä, алт. türmö)**

**- установа, місце, де люди ув'язнені і, як правило, позбавлені
цілого ряду особистих свобод.**

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

1. Історія питання

У XVI та XVII століттях покарання за злочинну поведінку, як правило, були публічними заходами, покликаними присоромити та стримати; до них належали приниження на стілець, ганебний стовп, побиття батоном, таврування та палиці. У той час покаранням за багато інших злочинів була смертна кара.

В'язниця, як правило, була місцем, де людей утримували до суду або в очікуванні покарання. Вона дуже рідко використовувалася як самостійне покарання.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

1. Історія питання

чотири етапи розвитку соціально-педагогічної допомоги в історії зарубіжних та вітчизняних пенітенціарних систем:

РЕПРЕСИВНИЙ
(від найдавніших часів до кінця XVII століття)

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ
(початок XX століття – 1991 рік)

ФІЛАНТРОПІЧНИЙ
(XVIII та XIX століття)

РЕФОРМАТОРСЬКИЙ
(з 1991 року до сучасності)

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Освіта є одним із найпотужніших факторів, що знижують імовірність повторного злочину. Дослідження показують, що чим вищий рівень навчання проходить в'язень, тим нижчим є ризик його повернення до тюрми.

Загальне зниження рецидивізму: В'язні, які беруть участь у будь-яких освітніх програмах, мають на 43% менше шансів знову потрапити за ґрати порівняно з тими, хто не навчався.

Ефект вищої освіти: Участь у коледж-програмах у в'язницях знижує ризик повторного засудження приблизно на 66%.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Статистика Федерального бюро в'язниць США демонструє чітку зворотну залежність:

Без освіти: Рівень рецидивізму понад 60%.

Середня освіта (GED): Зниження до 54,6%.

Ступінь асоціата: Лише 13,7% повертаються.

Бакалавр: Лише 5,6% рецидивів.

Магістр: Рівень рецидивізму близький до 0%.

https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR266.html

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Динаміка чисельності осіб в установах кримінально-виконавчої системи

	Загальна чисельність осіб в установах кримінально-виконавчої служби	Зміна чисельності осіб в установах кримінально-виконавчої служби у % до попереднього року
01.01.2005	188 465	- 1,68
01.01.2014	126 937	- 13,71%
01.01.2018	57 100	- 5,46%
01.01.2019	55 078	- 3,54%
01.01.2020	52 863	- 4,02%
01.01.2021	49 823	- 5,75%
01.01.2022	48 251	- 3,16%
01.01.2023	42 726	- 11,45%
01.01.2024	44 024	+ 3,04%
01.01.2025	37 119	- 15,68

<https://ukrprison.org.ua/files/docs/1740154236.pdf>

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21)

Глава 17

УМОВИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В КОЛОНІЯХ

Стаття 107. Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі

... одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту;

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Стосовно кількості засуджених, які здобувають освіту на сьогоднішній день, не існує офіційного звіту від Міністерства Юстиції України.

Ситуацію можна зрозуміти з окремих публікацій в ЗМІ, або підзаконних актах.

20.09.2013 Стан правоосвітньої діяльності в установах виконання покарань: досвід організації роботи на прикладі Чернігівської області

... Загальноосвітнім навчанням охоплено три категорії громадян, які перебувають у зазначених установах: дорослі засуджені у виправних колоніях, неповнолітні особи, узяті під варту, у слідчих ізоляторах та неповнолітні засуджені у виховних колоніях. Загальноосвітні навчальні заклади функціонують при 150 установах, що належать до сфери управління ДПтс України. Навчальний процес забезпечують 990 педагогічних працівників.

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004721-13#Text>

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

20.09.2013 Стан правоосвітньої діяльності в установах виконання покарань: досвід організації роботи на прикладі Чернігівської області

... Професійно-технічне навчання засуджених здійснюється на базі 88 професійно-технічних навчальних закладів за 59 ліцензованими професіями. Організацію та проведення навчального процесу забезпечують 945 педагогічних та інженерно-технічних працівників навчальних закладів.

... На сьогодні 47 осіб навчаються у вищих навчальних закладах за дистанційною (заочною) формою навчання.

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004721-13#Text>

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Новини

17.06.2008

Стан здобуття засудженими освіти у Львівській області

Михайло Васюта

Для здобуття засудженими повної загальної середньої освіти у виправних та колоніях Львівської області функціонує 8 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких на початок 2007/2008 навчального року було зараховано 848 засуджених. У них працює 72 педагогічних працівників.

Загальна кількість засуджених, які не мають середньої освіти, в установах області становить 1039 осіб, що у процентному відношенні дорівнює 81,6 %.

Керівництвом управління Департаменту та установ виконання покарань у Львівській області направлено листи в ряд державних та громадських організацій з проханням посприяти у наданні навчальним закладам при виправних колоніях наочного приладдя, комп'ютерного обладнання, навчальних підручників та літератури. З їх сторони отримано обіцянку ближчим часом надати допомогу обладнанням та літературою.

За заочною формою у вищих навчальних закладах станом на початок 2007/2008 навчального року навчання 3 чоловіка.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Департамент з питань виконання кримінальних покарань

Серед основних завдань:

- організація загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених в установах виконання покарань;

<https://kvs.gov.ua/>

ДЕРЖАВНА
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
СЛУЖБА УКРАЇНИ

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

ПОРЯДОК

організації здобуття повної загальної середньої освіти засудженими до позбавлення волі на певний строк або довічного позбавлення волі, а також неповнолітніми особами, взятими під варту

Організацію здобуття освіти засудженими та неповнолітніми особами, взятими під варту, забезпечують комунальні заклади загальної середньої освіти, за якими закріплені виправні та виховні колонії, слідчі ізолятори (далі - колонії (слідчі ізолятори), або державні заклади загальної середньої освіти, що створені при колоніях і належать до сфери управління Мін'юсту (далі - заклади освіти).

Здобуття освіти засудженими та неповнолітніми особами, взятими під варту, може організовуватися за інституційною або індивідуальною формою, визначеною законодавством, відповідно до чисельності осіб, які потребують отримання освітніх послуг.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

ПОРЯДОК

організації здобуття повної загальної середньої освіти засудженими до позбавлення волі на певний строк або довічного позбавлення волі, а також неповнолітніми особами, взятими під варту

Для організації здобуття освіти за інституційною формою створюються класи з наповнюваністю від 5 до 30 осіб.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

ПОРЯДОК

організації здобуття повної загальної середньої освіти засудженими до позбавлення волі на певний строк або довічного позбавлення волі, а також неповнолітніми особами, взятими під варту

Адміністрація колонії (слідчого ізолятору) створює умови для проведення атестації учнів, у тому числі достроково.

Засудженим і неповнолітнім особам, взятим під варту, які здобули початкову, базову або профільну середню освіту, **видається відповідний документ про освіту за зразком, затвердженим наказом МОН.**

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Життя в колонії №62:

Колонія утворена в березні 1962 р.
наказом МВС УРСР.

Черкаська виправна колонія,
середнього рівня безпеки (для три-
мання чоловіків, вперше засуджених
до позбавлення волі на певний
строк), планове наповнення - 2250
осіб (за застарілими нормами).

27 листопада 2018 року в колонії
утримувалося 534 особи (колонія
розрахована на 895 осіб).

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Життя в колонії №62:

У колонії охочі можуть отримати середню і професійно-технічну освіту.

На території є загальноосвітня школа та професійно-технічне училище

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

Черкаський навчальний центр № 62 — державний навчальний заклад при Черкаській виправній колонії № 62 управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Черкаській області

Навчальний центр має 6 навчальних кабінетів, 5 навчально-виробничих діляниць та комп'ютерний клас.

Спеціальності

Навчальний центр готує робітників серед ув'язнених за такими спеціальностями:

- токар
- слюсар механоскладальних робіт
- електрогазозварник
- столяр будівельний
- швачка, оператор швацького устаткування
- оператор комп'ютерного набору
- оператор розчісувального статкування

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

У березні 2023 року у Городищенській колонії стартував курс з навчання професійних кухарів. Тоді перші 20 засуджених здобули фах і отримали сертифікат державного зразка.

Городищенська виправна колонія стала першою в Україні, де засуджені, відбуваючи покарання, могли здобути професію на базі Центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості.

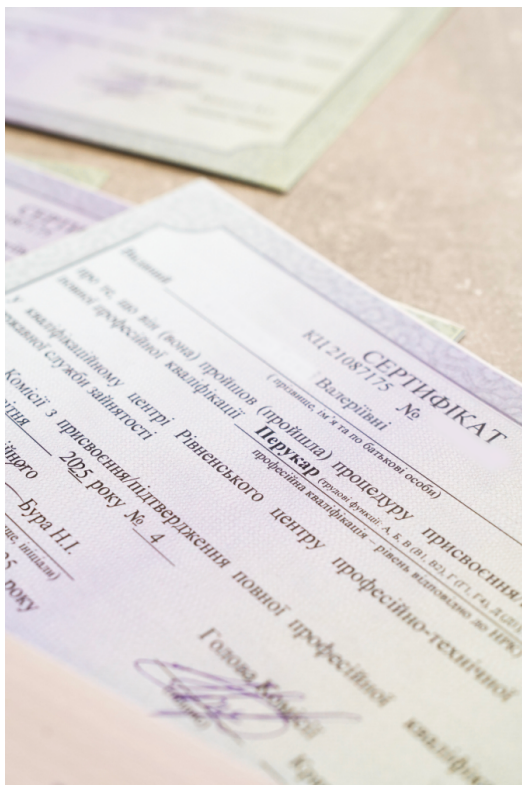
Відтоді у колонії пройшли ще кілька подібних навчань. Крім кухарів, засуджені мали змогу навчатися на зварників і верстатників. **А з вересня 2025 року у колонії діятиме постійне**

навчання електрозварників. 2025-1-IT02-KA220-HED-000357520 SPARK

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

2. Сучасний стан пенітенціарної системи

«Для мене це навчання було віддушиною. Зв'язком зі свободою», — ділиться Саша. Дівчина відбуває покарання у Збаразькій виправній колонії. Вона — одна з десятиох засуджених жінок, які 2 травня 2025 року завершили своє навчання на перукарів і здобули сертифікати державного зразка, що підтверджують їхню кваліфікацію.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

3. Проблеми освіти в пенітенціарній системі

Кримінально-виконавчий кодекс виправлення засудженого трактує як «процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки». Разом з тим виправлення засудженого передбачає в подальшому і його ресоціалізацію – «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві». Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених Кримінально-виконавче законодавство визнає: режим, пробацію, суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання та громадський вплив.

А відтак освіта є беззаперечною умовою успішної реінтеграції в суспільство громадян, які

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

3. Проблеми освіти в пенітенціарній системі

Міністерство юстиції України

слабке фінансування

оновлення навчальної літератури

відсутність розширення кількості навчальних кабінетів

недостатнє забезпечення навчальних закладів
технічними засобами навчання

забезпечення достатньою кількістю навчальної
літератури

недостатнє забезпечення навчальних закладів
комп'ютерною технікою

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

3. Проблеми освіти в пенітенціарній системі

Фахівці у галузі кримінально-виконавчого права, виділяють такі проблемні аспекти в організації освіти засуджених:

небажання самих засуджених навчатись з тих чи інших причин

недостатня професійна підготовка педагогічного складу

неузгодженість в спільній діяльності

недосконалість спільної нормативно-правової бази

державні правила вступу до ВНЗ

зневага до гуманізації загальної освіти в органах і установах виконання покарань

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

3. Проблеми освіти в пенітенціарній системі

Зазвичай у колоніях засуджені можуть здобути професійну освіту лише за обмеженим переліком спеціальностей — найчастіше це ті, що затребувані всередині установи.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

3. Проблеми освіти в пенітенціарній системі

З 2022 року пенітенціарні установи потрапляли під обстріли щонайменше 433 рази

В нічній темряві з 28-29 липня 2025 року над Біленьківською виправною колонією №99 (Запорізька область) пролунали чотири потужні вибухи. Це були керовані авіабомби (КАБи), скинуті російською авіацією. Уламки, бетон, обвалені стіни, крики з-під завалів.

Офіційно — 17 загиблих і 42

поранених

<https://khpg.org/1608814878>

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

Висновки

У контексті реалій сьогодення, коли в Україні пенітенціарна система перебуває в активній фазі реформування, виразною тенденцією є імплементація світових і європейських вимог до забезпечення прав людини, зокрема гуманізації системи виконання покарань засуджених.

Доступ до освіти в пенітенціарній системі України: сучасний стан та виклики

Дякую за увагу!

areve.org@gmail.com